

УДК 159.923.2

М. А. Козловець,
доктор філософських наук, професор
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)
nikola_kos@mail.ru
ORCID: 000-0002-5242-912X

ІВАН ФРАНКО ЯК ДУХОВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ БУДІВНИЧИЙ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

У статті досліджено роль і значення постаті Івана Франка в етнонаціональному духовному просторі українського народу, в обстоюванні державної незалежності та духовності, в утвердженні національної ідеї. Доведено, що своєю творчістю й діяльністю І. Франко обґрунтовує і практично реалізує концептуальні засади культурного націоналізму, розкриває діалектику національного та загальнолюдського в історичному розвитку, окреслює роль та перспективи феномену нації. Проаналізовано розуміння поетом проблеми єдності української нації і націєтворчу функцію інтелігенції, її історичне покликання.

Ключові слова: Іван Франко, українська нація, культурний націоналізм, національна ідея, духовність, український народ, відродження, націєтворення, державотворення.

Постановка проблеми. Іван Франко увійшов в українську та світову історію як учений-енциклопедист, філософ, економіст, літературо- та мистецтвознавець, поет, прозаїк, драматург, перекладач, критик, як громадський та політичний діяч. Український народ в особі Івана Франка має чи не найвищий творчий злет своєї духовно-інтелектуальної культури. Це справді ренесансна людина, велич і значення якої для України ми ще не усвідомили. Не було такого явища в політичному й культурному світі другої половини XIX – початку XX ст., яке залишилося б поза увагою письменника і не знайшло б живого відображення в його творчості.

Творчість Івана Франка є невичерпною скарбницею колективного досвіду української нації та засадничих джерел її духовності й культури, боротьби за українську державність. У його художніх творах, статтях із соціології, історико-культурних статтях, літературній критиці та публіцистиці значне місце посідала тема національно-культурного будівництва України, що не втрачає актуальності й сьогодні.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Складність, багатомірність уявлень про Івана Франка, які побутують у сучасному франкознавстві, зумовлені неосяжним розмаїттям інтелектуальних запитів до його постаті та творчої спадщини, що створило строкату й суперечливу палітру візій, підходів та оцінок письменника в суспільній свідомості, соціально-філософській та політичній думці, публіцистиці. Кожна генерація дослідників по-новому переосмислює поетичні та публіцистичні роздуми Івана Франка, його практичну діяльність, додаючи щось власне, набуте епохою й особистим досвідом. Разом з тим, існує певний розрив між академічним франкознавством і запитом суспільства.

Метою статті є дослідження творчої спадщини Івана Франка як засадничого джерела духовного й культурного поступу української нації, духовно-інтелектуальної домінанти національної свідомості та національної ідеї, сучасного націєтворення.

Виклад основного матеріалу. Умови бездержавності та поневолення, у яких впродовж тривалого часу перебував український народ, спонукали мислителів неодноразово ставити питання про незалежність України, про її місце як окремої політичної одиниці в світових процесах. Одним із головних речників самостійної України наприкінці XIX – початку XX ст. був Іван Франко.

Погляди І. Франка зазнали помітної еволюції. Почавши з позитивістського раціоналізму та соціалізму (навіть наближеного до марксизму), оспівування "розуму владного", утвердження ідеї громадянського змісту мистецтва та його доступності, письменник згодом наблизився до "філософії життя" та засад "ідеалістичного реалізму", опертого на віру в творче призначення духу, що, наприклад, бачимо в філософській поемі "Мойсей" [1: 113–114].

У пошуках відповіді смисложиттєві засади національного буття українців Іван Франко обґрунтував етико-антропологічне розуміння національної ідеї, а його філософський пошук набув екзистенційно-художнього характеру. Тлумачення національної ідеї мислитель виводив з того, що субстанційною основою нації є "дух народу". "Дух, що тіло реве до бою..." – цими словами І. Франко стверджував, що у людському поступі дух визначальний. Він реалізується в понятті ідеалу, котрий є важливим як у житті окремої людини, так і в житті нації загалом. Кожна нація має свої специфічні риси, самобутню культуру, традиції, звичаї, те, що в сучасній науці називається генокодом. Людина, родина, рід у своїх національних "обрамленнях" (зі своїми неповторними архетипами, психікою, предками, віруваннями, традиціями, історією, культурою) – ось "першооснова" нації, а не знаряддя праці, класи і прошарки між ними. Національне творення майбутнього здійснюється на вічних цінностях духу, який є умовою розвитку будь-яких економічних засад. Саме момент самовизначення, самопізнання нації, на думку

І. Франка, й становить поняття "національна ідея" [2: 76].

Культурний фактор, зазначав мислитель, передує політичному, бо національне будівництво передбачає набуття спільнотою ідентичності, а вже на цій основі – політичної організації та суспільної гармонізації в межах певної території. І. Франко практично довів, що нації і національність можна і слід визначати "на основі спільності культури". Саме ж поняття "культура", за ним, "містить у собі ...багато політичних чинників (плекання мови, письменства, школи, народної освіти і т. ін.)" [2: 74]. Пізніше ці ідеї обстоюватимуть Дж. Гатчінсон, Е. Гелнер, Е. Гобсбаум, Е. Сміт та інші дослідники. Так, Е. Гелнер, обґрунтовуючи у праці "Нації та націоналізм" концептуальні засади культурного націоналізму, стверджує, що багато доведеться докласти зусиль і витратити часу для того, щоб гармонія культури і держави стала "націоналістичним імперативом" [3: 34–47].

Будучи глибоким знавцем марксизму, Іван Франко не сприймав трактування останнім національних проблем. Поет відкидав марксистську методологію при аналізі історичного процесу, зокрема, що стосується реалізації національної ідеї. Людський поступ, за І. Франком, зумовлюється не тільки і не тільки чинниками соціально-економічними, скільки національними. З цього приводу він писав: "Люди починають переконуватися, що само багатство, сама наука, сама штука не може дати чоловікові повного щастя. Наскільки чоловік може бути щасливим у житті, він може се тільки в співжитті з іншими людьми, в родині, громаді, нації. Скріплення, уточнення того почуття любові до інших людей, до родини, до громади, до свого народу – отсе основна підвалина всякого поступу; без неї все інше буде лише мертве тіло без живої душі в ньому" [4: 345].

Іван Франко стверджував, що тільки ідеал національної самостійності, вічні та незмінні цінності нації ведуть до її справжнього поступу й процвітання. Поет категорично заявляв: "Все, що йде поза рами нації, се або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді б прикрити свої змагання до панування одної нації над другою, або хворобливий сентименталізм фантастів, що раді б широкими "вселюдськими" фразами покрити своє духовне відчуження від рідної нації" [2: 76]. При цьому І. Франко був вище вузьконаціонального розуміння історії, культури, політики. Національна ідея для нього – шлях до величі загальнолюдської, у кінцевому підсумку – планетарної. "Синтезом усіх ідеальних змагань, будовою, до якої повинні йти всі цеглини, буде ідеал повного нічим не в'язаного і не обмежуваного (крім добровільних концесій, яких вимагає дружнє життя з сусідами) життя і розвою нації" – висновок мислитель [2: 76]. Розвій нації – це закономірний етап культурної еволюції людства, природний історичний процес, якого не уникнути й не стримати соціально-економічними здобутками.

У процесі своєї ідеологічно-світоглядної еволюції та практичної діяльності І. Франко дійшов до розуміння неможливості вирішення українського питання лише з позицій соціально-економічних проблем. Він критикував надмірну фетишизацію економічних закономірностей, які без активної діяльності нації не вирішують національного питання. Поет констатував, що "національно-економічні питання самі собою, з залізною консеквенцією пруть усяку націю до виборювання для себе політичної самостійності, а в противнім разі розкривають перед нею неминучу перспективу економічного невільництва, занידіння, пауперизації, культурного застою й упадку" [2: 74]. Потужним чинником національного розвитку є національний ідеал. Останній не повинен зводитися до бажання "добре жити", а має передбачати пріоритетне значення духовних цінностей. Якщо у сфері матеріальної продукції рушієм діяльності стають індивідуальні потреби, то ще більшого значення у сфері суспільного й політичного життя набуває національний ідеал [2: 76]. Письменник вірив, що без поступу духовного і культурного не здобути омріяну волю на рідному ґрунті, не досягнути національної єдності, національного звільнення та власної самостійної держави.

Отже, не фатум економічного поступу, на думку письменника, а суб'єктивний чинник є вирішальним, творчим, змістовним при якісному переродженні інертної, у собі-сущої етнічної маси в самостійний і діяльний національний організм. І. Франко справедливо вважав, що тільки відчуваючи себе нацією суцільною й солідарною в духовних та економічних інтересах, українці знайдуть тут вогонь і запал до праці, якого їм так часто бракує, що суттю своєю відчувають той "спільний ідеал", брак якого багатьох з-поміж нас гонить на покони "чужим богам". Водночас поет застерігав: "Доки не подамо народові надії на соціальну реформу, тобто на поліпшення його матеріального існування, він не стане гуртом для виборення своєї і нашої політичної незалежності" [5: 55]. Поза всякими сумнівами, мислитель бачив у майбутньому українську національну державу, з вільною українською людиною, державу, яка ґрунтується на справедливому розподілі національних благ.

У рецензії "Україна irredenta" на однойменну брошуру Ю. Бачинського, а пізніше і в праці "Поза межами можливого" І. Франко розгорнув українську національну ідею в могутню національно-державницьку концепцію, обґрунтував неминучість державного становлення української нації. Поет зазначав, що незалежно від того, чи під оглядом "шлункових" ідей, чи під тиском "національних ідеалістів" українці неодмінно прагнуть державного самовизначення. Реалізацію національного ідеалу митець вбачав шляхом утвердження України як держави української нації. Так, полемізуючи з Ю. Бачинським, поет солідаризується з останнім в його твердженні: "Україна не тільки існує, але мусить раніше чи пізніше стати самостійною державою, витворити свою літературу і штуку, зукраїнічити всі різні елементи на своїй

території..." [6: 68]. Іван Франко був переконаний, що "проблема політичної самостійності України... ввійде на порядок дня політичного життя Європи і не зійде з нього, поки не здійсниться" [6: 70]. Зазначимо, що у статті немає згадки ні про автономію України, ні про її федеральний зв'язок з іншими країнами. На протипагу тим діячам, що мислили автономію чи федерацію як перший ступінь національного життя, всілякі "союзи" тут виключаються зі сфери найближчих завдань.

Серед причин, які заважають поступу української нації, найганебнішим явищем І. Франко називав "внутрішнє соціальне рабство". Письменник писав: "...незалежність політична взагалі нічого не значить для людей порівняно з внутрішнім соціальним рабством. Яка користь буде для нашого народу з того, що наші податки замість росіянина чи пруссака буде брати і витратити уряд, який складається з наших власних панів, що дбають так само як росіянин і пруссак лише про самих себе, а не про благо народу?" [5: 55]. Політична незалежність, за І. Франко, буде лише формальною, якщо не спиратиметься на духовні й інтелектуальні, а також економічні та матеріальні підвалини. Разом із тим, мислитель добре розумів важливість і одних, і других. Він усвідомлював, що держава не може існувати без потужної економіки, та водночас розумів, що самі "жолудкові потреби" не визначають буття держави, яка народжується з певних ідеалів.

Накреслена І. Франком у статті "З кінцем року" й розвинена в низці інших праць, насамперед у статті "Поза межами можливого", в "Одвертім листі до гал[ицької] української молодіж", посланні – поемі "Мойсей", програма національного будівництва має комплексний характер. Мислитель уявляв майбутню українську націю як "суцільний культурний організм, здібний до самостійного культурного й політичного життя, відпорний на асиміляційну роботу інших націй, звідки вона б не йшла, та при тім податний на присвоювання собі в якнайширшій мірі і в якнайшвидшій темпі загальнолюдських культурних набутків, без яких сьогодні жодна нація і жодна хоч і як сильна держава не може остоятися" [7: 404]. Для становлення України як суб'єкта історії потрібна інтегральна праця в усіх галузях – як у культурі, так і в економіці та політиці. На чільне місце ставився ним і розвиток науки, освіти, преси, збереження мови.

У художній творчості, де поет найбільшою мірою був сам собою, національна ідея, як і у романтиків, базується на духовних пориваннях творити добро, благо для своєї нації. Хоча у публіцистичних і наукових статтях суб'єктом соціальної дії він уважав трудящий люд, а не героїв-романтиків. Проте в зрілих художніх творах ("І. Вишенський", "Мойсей") поет стверджував, що справжнім рушієм національного життя, його керманічем є прошарок провідників, "каменярів", які самохітно беруть на себе тягар рушія історичного поступу, а останній є виявом природних законів еволюції. Поступ нації до самої себе, за І. Франко, відбувається не з волі Бога через його обранців, як стверджували романтики, а через пізнання законів загальної еволюції жертвними індивідами, що пройнялися духом народу і вірять в його ідеали.

Івану Франку, національно свідомому українцю, було боляче за те, що одна частина тогочасного суспільства запліднена бацилами москвофільства, а інша демонструє "своє духовне відчуження від рідної нації", "нехить до всякої боротьби, до всякого ідеального (отже й національного) змагання, коли воно має бути важким здобуванням" [2: 74]. Чи не тому "ідеал національної самостійності" в погляді "культурним і політичним", із прикрістю визнає поет, лежить "з нашої теперішньої перспективи, поза межами можливого"? [2: 77]. Водночас письменник зазначав: "...тисячні стежки, які ведуть до його осущення, лежать просто-таки під нашими ногами, і що тільки від нашої свідомості цього ідеалу, від нашої згоди на нього буде залежати, чи ми підемо тими стежками в напрямі до нього, чи може звернено на зовсім інші стежки" [2: 77]. Не фаталізм матеріалістичного світогляду, а національна ідея, віра в неї й активна діяльність виведуть нас за межі можливого. І як заповіт звучить фінальний акорд цього послання до нинішніх українців: "Ми мусимо серцем почувати свій ідеал, мусимо розумом уявляти собі його, мусимо вживати всіх сил і засобів, щоб наближуватись до нього, інакше він не буде існувати і ніякий містичний фаталізм не створить його там, а розвій матеріальних відносин перший потопче і роздавить нас, як сліпа машина" [2: 77].

Пізніше І. Франко дійшов висновку, що шлях до української політичної самостійності проходить, у першу чергу, через бажання українського народу хотіти цього. Тому життєво важливою постала потреба морально-політичного та психологічного визрівання народу до рівня свідомого державотворця із розумінням мети національної самостійності. Письменник застерігав: "...горе, горе нашій нації, коли велика доба застане нас малими і невідготовленими!" [8: 402]. Відтак екзистенційний "страх неготовності" спрямовується на кожную свідому "людську одиницю", зобов'язуючи її до практично-дієвої самореалізації у сфері, так би мовити, "національного приготування", національного усвідомлення нас. Без цього "Україна готова знов опинитися в ролі ковадла, на якому різні чужі молоти вибиватимуть свої мелодії, або в ролі крілика, на якому різні прихильники вівісекції будуть доковувати своїх експериментів" [7: 404].

І. Франко усвідомлював необхідність змін і творення нової національно-духовної ментальності українців: "Наш голосний, фразеологічний та в більшій частині неширий, бо ділами не попертий патріотизм мусить уступити місце поважному, мовчазному, але глибоко відчутному народолобству, що виявляє себе не словами, а працею. Наша масова інерція, що приймає безкритично слова тих, які сим чи

іншим випадком були поставлені "на чоло народу", стали послами, професорами, головами товариств і т. і., мусить уступити місце живій, критичній праці думок і готовності – все і всюди подати й свій голос у загальній справі, виконувати дільно, на власне ризико, але з повною свідомістю своє горожанське право. Наша аж до границь безхарактерності посунена толеранція хиб та слабостей наших ближніх, навіть тоді, коли вони зі сфери приватних відносин переходять у сферу товариської та громадської діяльності, мусить уступити місце живішому моральному почуттю і енергічнішій реакції проти усякої моральної гнилизни, що грозила б розпаношитися в наших товариських відносинах" [7: 406–407]. Мало задекларувати державну незалежність, оскільки реалізувати ідею надзвичайно важко, коли ідея державності й незалежності ледве жевріє в отруєній століттями імперським гнітом свідомості вождів і народу. Разом із тим, і маса часто не чула своїх пророків – як у поемі "Мойсей" гебреї не чують пророка, а починають дослухатися до Датана й Авірона [8 : 631–636]. На жаль, так само й нині. Дослухаються до галасливих популістів, які намагаються видати себе за провідників народу, проте насправді є "датанами" й "авіронами", а справжніх мудреців, чільних українських, патріотично свідомих діячів натомість ігнорують.

Історичний досвід та сучасна практика свідчать, що відбулися як політична нація може лише соціально розвинений народ, який має власну провідну верству, життєздатну еліту. Про це в загостреній формі говорив поет вустами одного зі своїх героїв: "Поки ви, русини, не маєте своїх дідачів і мільонерів, поти ви не є жаден народ, а тільки купа жебраків та невольників" [9: 369]. Без утвердження еліти, патріотичного смислового наповнення та спрямованості її діяльності не може бути повноцінним й буття нації. Але гіршим лихом для нашого національного розвитку І. Франко вважав настрій, що опанував певною частиною суспільності, – настрої "байдужий, а навіть ворожий для розвою української національності". Брак віри у свою націю призводив до того, що найкращі українські сили тонули "в общеросійським морі", а ті, які залишалися, впадали в зневіру та апатію, до кінця життя лишалися "gente Ucraini, natione Russi" (за походженням українці, за національністю росіяни) [7: 403–404]. Через те, що "егоїстично-матеріалістичне" розуміння потреб нації веде українців до зневіри та апатії, Каменяр застерігав від проявів національної меншовартості, засуджує тих, хто закликає займатися лише неполітичною культурою, тобто "плекаати рідну мову, письменство, освіту", але не втручатися в політичну діяльність.

Для І. Франка незаперечним було те, що в створенні модерної нації з народу, який "мовчить, молиться і платить" (М. де Унамун), вирішальну роль покликана відігравати інтелігенція, вносячи в маси національну ідеологію. Саме в цьому він вбачав її найсвятіший обов'язок, історичне покликання: "От тут стає перед нами... велика історична задача... – здвигнення нашої національної будови в усій її цілості... Чи і наскільки ми почуємося до того обов'язку, чи і наскільки совісно, обдуманно візьмемося до його сповнювання, від того буде залежати в дуже великій мірі наша будущина яко нації, здібної зайняти місце в хорі інших культурних націй" [7: 404]. Поет відчував неготовність і неспроможність інтелігенції до цього всеохоплюючого завдання. І його причину він вбачав у тому, що всі покоління української інтелігенції (і його в тому числі) були виходцями або російської, як київські "громадівці", або західноєвропейської, передусім німецької культури, цураються своєї окремішності, у душі соромляться свого походження [7: 404].

Фокус проблеми "будитель і маса" лежав для І. Франка в зіткненні цілеспрямованої "деміургічної" активності "будителя" із, сказати б, опором людського матеріалу, маса-бо не є підданою, покірною активно-формульованому впливові матерії. Називаючи себе "пекарем, що пече хліб для щоденного вжитку", "письменник-робітник" закликав духовних провідників терпляче і жертвовно нести в народні маси слово правди, віри і надії рідною мовою, "по всіх частинах і окраїнах нашої землі будити почуття народної єдності, піднімати общеукраїнське народне самопізнання" [10: 528–529]. Вони мають не своєю особою зацікавлювати публіку, а передусім "розбуркати в ній ідейне, духовне життя, бажання освіти й поступу, бажання естетичних вдовольень..." [10: 528].

Не любив І. Франко й сучасну йому українську еліту – "обважнілу, незграбну, сентиментальну, позбавлену гарту й сили волі, так мало здатну до політичного життя на власному смітнику, а таку плідну на перевертнів найрізноморднішого сорту" [11: 30]. Мислитель наполягав на необхідності формувати та витворювати, створювати освічену, твердої волі громаду, яка б не пошкодувала своїх сил для служіння народові, готова була стати речниками культурного націоналізму, тими, хто мобілізує життєву силу нації і формує її ідентичність. І. Франко звертався насамперед до молоді, патріотичним обов'язком і національним завданням якої має стати мобілізація життєвої і творчої енергії рідного народу, здійснення культурної інтеграції всього українства. Він закликав молодь "до інтенсивної, невсипущої праці над собою самими!", а саме – здобувати теоретичні й практичні знання, гартувати свою волю, наповнювати свої серця любов'ю до свого народу і виявляти цю любов "невтомною, тихою працею" [7: 409].

Іван Франко давав слушні поради своїм землякам щодо їхньої громадянської і політичної роботи: "Ми мусимо навчитися ч у т и с е б е у к р а ї н ц я м и – не галицькими, не буковинськими, а українцями без офіційних кордонів. І се почуття не повинно бути у нас голою фразою, а мусить вести за собою

практичні консеквенції. Ми повинні – всі без виїмка – поперед усього пізнати ту свою Україну, всю її в етнографічних межах, у її теперішнім культурним стані, познайомитися з її природними засобами і громадськими болячками і засвоїти собі те знання твердо, до тої міри, щоб ми боліли кожним її частковим, локальним болем і радуватися кожним хоч і як дрібним та частковим її успіхом, а головню, щоб ми р о з у м і л и всі прояви її життя, щоб почували себе справді, практично частиною його.

...Ми мусимо почувати себе не піонерами, валерядовими в великім ряді і не сміємо своїх дрібних, локальних справ виставляти як справи всенародні, своїх дрібних персональних амбіцій висувати на першу лінію загального інтересу" [7: 405].

Творення української нації як культурного організму і набуття національної ідентичності І. Франко розглядав як інтеграційний процес, спрямований на вироблення певної системи цінностей, яку б сприйняли і засвоїли не лише етнічні українці, а й усі етноси, які проживають на українській території. Але для того, щоб усі етнічні території могли об'єднатися в одну соборну державу, злитися у єдину державно-територіальну цілісність, необхідно, наголошував мислитель, організувати свідому працю "на полі нашого ділання" заради формування культурно суверенної української нації. При цьому митця хвилювала роз'єднаність української нації не так геополітична, як ідейна, роз'єднаність у підходах до базових духовних підвалин буття народу. Не випадково, ідея згуртованості українців, осуд розбрату є наскрізними у багатьох його творах, зокрема у віршах "Національний гімн", "Розвивайся ти, високий дубе", в романі "Петрії і Довбошуки", в повістях "Захар Беркут", "Навернений грішник", "Воа constrictor".

Леймотивом багатьох творів І. Франка був заклик до готовності відстоювати власні інтереси, якого українці не чули. Добре розуміючи, що загроза йтиме з крайнього східного рубежу України, він у поемі "І досі нам сниться" пророче написав: "Якби-то нам з Дону / Та не було грому, / То вже б ми над Бугом, Сяном / Не дались нікому. // Якби-то над Доном / Стали ми рядами, / Залізними панцирями / Сперлися з ордами!" [12: 391–392]. Це про нинішній конфлікт на Сході України, на початку якого ми "залізними панцирями не сперлися з ордами", тому й маємо таку ситуацію. Вражає далекоглядність письменника, який зміг передбачити те, що збулося через стільки років.

Напередодні глобальних революційних потрясінь мислителем оволодівало передчуття неготовності українців до практичної реалізації національної ідеї. Гальванізована маса, лебонівська "юрба", яка перебуває під владою несвідомих інстинктів, на його думку, ще не є народом, колективним суб'єктом. Потрібен пасіонарний поштовх, який би вирвав його з сонно-інертного існування, спричинив би одномоментний перехід від поступового накопичення кількісних змін до нової якості – від юрби до народу. Функцію такого пасіонарного поштовху й виконує Мойсеєва смерть чи радше зникнення, відсутність Мойсея на горі, його не-буття, пустота: "І було те "нема", / Мов жах смерти холодний, / Чули всі : щезло те, без чого / Жить ніхто з них не годний" [8: 664]. І бунтується-постає він у кінцевому підсумку, саме опираючись цій новоутвореній пустоті, тобто, це і є в чистому вигляді "бунт духа": "Із номадів лінивих ся мить / Люд героїв сотворить" [8: 665]. Місія героя-інтелігента завершилась – з "маси" викристалізувався "народ-творець". Отже, Мойсея "не признано" й вигнано не народом, а юрбою (недонародом) – отим "кочовиськом ледачим"[9: 618], що постає з перших розділів поеми. Обраний богом народ покликаний пройти тяжкий шлях випробувань для того, аби, "розбивши всі карби", "розвіятись в світ здобувань" уже як "народ-творець", "народ духа", який здолав притягання земних царств.

Специфіка постаті І. Франка полягає і в тому, що він зумів спочатку у власній особі, а згодом у своїй спільноті об'єднати українську національну та європейську ідентичність. Інтеграція в європейські й світові структури, на його думку, сприятиме утвердженню української нації та держави в Європі й світі загалом. Разом із тим, письменник усвідомлював, що, йдучи на Захід, Україна повинна сформувати власний національний проект – модель самодостатньої держави, реалізувати місію остаточного самоутвердження як суверенної країни. З цього приводу він писав: "...консолідування якихось вольних міжнародних союзів для осягнення вищих міжнародних цілей... може статися аж тоді, коли всі національні змагання будуть сповнені і коли національні кривди та неволання відійдуть у сферу історичних споминів" [2: 76]. Сьогодні, обґрунтовуючи конкретні проблеми євроінтеграційної політики, ми ні на мить не можемо послабити уваги до головного: на Захід потрібно йти з дієздатною державою, конкурентоспроможною економікою та сформованою національною ідентичністю. У контексті європейськості І. Франко розумів, що Європа – це не стільки поняття чисто географічне чи політичне, а насамперед психологічне.

Розглядаючи геополітичну історію України, І. Франко уважав, що вона має всі шанси стати розвиненою європейською державою. Своє бачення вирішення українського питання й осмислення місця України в світі письменник подав у художньо-політичній формі у пролозі вже згадуваної поеми "Мойсей". На початку твору поет показав важке становище українського народу, який опинився в складі імперських держав, став "тяглом" у бистроїздних поїздах сусідів: "Народе мій, замучений, розбитий, / Мов паралітик той на роздорожу, / Людським презирством, ніби струпом, вкритий! / Твоїм будучим душою я тривожу, / Від сорому, який нащадків пізніх / Палатиме, заснути я не можу" [8: 619].

Іван Франко був переконаний, що український народ має величезний потенціал. Інша річ, що цей

потенціал нерозкритий. Українці служать іншим народам, які використовують його сили й ресурси. Однак він вірив, що так вічно тривати не буде. Письменник висловлював впевненість, що український народ зуміє вибороти самостійність і стати рівноправним серед європейських народів: "Та прийде час – і ти огнистим видом / Засяєш у народів вольних колі, / Трунеш Кавказ, вперешся Бескидом, / Покотиш Чорним морем гомін волі / І глянеш, як хазяїн домовитий, / По своїй хаті і по своїм полі" [8: 617].

Митець глибоко вірив, що український народ досягне цей "ідеал національної самостійності в усякім погляді, культурнім і політичнім": "О, ні! Не самі сльози і зітхання / Тобі судились! Вірю в силу духа / І в день воскресний / твого повстання" [8: 616]. Задля досягнення цієї найвеличнішої і найбажанішої мети і вершив жертвний свій життєвий шлях мислитель, про що й свідчать його сповідальні рядки з поеми "Мойсей": "Все, що мав у житті, він віддав / Для одної ідеї, / І горів, і яснів, і страждав, / І трудився для неї" [8: 619]. Попри тяжкі обставини життя, І. Франко невтомно трудився над наближенням національної самостійності українців, піднесенням "почуття національної свідомості й солідарності в масах усього русько-українського народу", над формуванням модерної української нації.

Сьогодні ми є свідками неефективної розбудови української держави та модернізації українського суспільства, що призвело, як висновує академік М. Жулинський, до духовного знецілення нації, її морально-етичної і духовної анемії. Скорочується вплив державних органів на формування життєвих – духовних, моральних, соціальних – цінностей народу, без яких не можливі національна солідарність, суспільна консолідація, врешті-решт, формування української нації як цілісного культурного організму [13: 21]. Сучасна Україна, по суті, втратила національний культурно-інформаційний простір, не виробила системи національних цінностей і пріоритетів. Відтак необхідне забезпечення національних цінностей і пріоритетів у культурно-інформаційній, етнопатристичній, духовній, освітній, науковій, конфесійній сферах. Без цього ми не розв'яжемо найважливішої "величезної дійової задачі" – "здвиження нашої національної будови". Україна конче потребує таких речників і провідників культурного націоналізму, яким був Іван Франко.

Висновки. За своєю значущістю, ідеологічно-світоглядною актуальністю, глибиною, інноваційним потенціалом постать Івана Франка – українського Мойсея – й досі залишається неперевершеним взірцем "духовно-інтелектуального подвигу" (С. Маланюк). Своєю подвижницькою працею, титанічною багатогранною діяльністю мислитель зіграв винятково важливу роль у духовному й культурному поступу української нації, у формуванні в українців національної свідомості й почуття колективної етнопатристичної цілості. Як речник культурного націоналізму І. Франко закликав українців до культурницької націєтворчої роботи, солідарно працювати "для культурного розвитку на національному ґрунті", утверджувати та зміцнювати національні пріоритети в усіх сферах життєдіяльності, до активного державного самоздійснення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Пасічник І. Д. Український месіанізм : [моногр.] / І. Д. Пасічник, П. М. Кралюк. – К. : КНТ, 2015. – 220 с.
2. Франко І. Поза межами можливого / Іван Франко // Вивід прав України / М. Грушевський, І. Франко, М. Костомаров та ін. – Львів: МП "Слово", 1991. – С. 71–77.
3. Гелнер Е. Нації та націоналізм ; Націоналізм / Ернест Гелнер; [пер. з англ.]. – К. : Таксон, 2003. – 300 с.
4. Франко І. Що таке поступ? / Іван Франко // Зібрання творів у 50 т. – Т. 45. – К. : Наук. думка, 1976. – С. 300–348.
5. Франко І. [Що таке соціалізм?] / Іван Франко // Зібрання творів у 50 т. – Т. 45. – К. : Наук. думка, 1986. – С. 44–55.
6. Франко І. *Ukraina ingredenta* / Іван Франко // Вивід прав України / М. Грушевський, І. Франко, М. Костомаров та ін. – Львів : МП "Слово", 1991. – С. 59–70.
7. Франко І. Одвертий лист до гал[ицької] української молодіжі / Іван Франко // Зібрання творів у 50 т. – Т. 45. – К. : Наук. думка, 1986. – С. 401–409.
8. Франко І. Мойсей / Іван Франко // Франко І. Вибрані твори: В 3-х т. – Т. 1: Поезії, поеми. 2-е вид., доп. / Ред. колегія Скотний В. та ін.; упор. Шалата М. – Дрогобич: Коло, 2005. – С. 616–666.
9. Франко І. Перехресні стежки / Іван Франко // Зібрання творів у 50 томах. – Т. 20. – К. : Наук. думка, 1979. – С. 173–463.
10. Франко І. З Новим роком (1897) / Іван Франко // Зібрання творів у 50 т. – Т. 48. – К. : Наук. думка, 1986. – С. 528–529.
11. Франко І. Дещо про самого себе / Іван Франко // Франко І. Вибрані твори: В 3-х т. – Т. 3: Літературознавство, публіцистика. 2-е вид., доп. / Ред. колегія Скотний В. та ін.; упор. Шалата М. – Дрогобич : Коло, 2005. – С. 27–31.
12. Франко І. На старі теми / Іван Франко // Франко І. Вибрані твори: В 3-х т. – Т. 1: Поезії, поеми. 2-е вид., доп. / Ред. колегія Скотний В. та ін.; упор. Шалата М. – Дрогобич: Коло, 2005. – С. 387–397.
13. Жулинський М. "Ми мусимо навчитися чути себе українцями..." / Микола Жулинський // День. – 30 травня 2016. – 21 с.

REFERENCES (TRANSLATER & TRANSLITERATED)

1. Pasichnyk I. D. *Ukrayins'kyi mesianizm* [Ukrainian Mesianisms]: [monohr.] / I. D. Pasichnyk, P. M. Kralyuk. – K. : KNT, 2015. – 220 s.

2. Franko I. Poza mezhamy mozhlyvoho [Beyond the Bounds of the Possible] / Ivan Franko // Vyvid prav Ukrainy / M. Hrushevs'kyi, I. Franko, M. Kostomarov ta in. – L'viv: MP "Slovo", 1991. – S. 71–77.
3. Gelner E. Natsii ta natsionalizm ; Natsionalizm [Nations and Nationalisms; Nationalisms] / Ernest Gelner; [per. z anhl.]. – K. : Takson, 2003. – 300 s.
4. Franko I. Shcho take postup? [What Does Postup Mean?] / Ivan Franko // Zibrannia tvoriv u 50 t. [Collected Works in 50 Volumes]. – T. 45. – K. : Nauk. dumka, 1976. – S. 300–348.
5. Franko I. Shcho take sotsializm? [What is Socialism?] / Ivan Franko // Zibrannia tvoriv u 50 t. [Collected Works in 50 Volumes]. – T. 45. – K. : Nauk. dumka, 1986. – S. 44–55.
6. Franko I. Ukraina irredenta [Ukraina Irredenta] / Ivan Franko // Vyvid prav Ukrainy / M. Hrushevs'kyi, I. Franko, M. Kostomarov ta in. – L'viv : MP "Slovo", 1991. – S. 59–70.
7. Franko I. Odvertyy lyst do hal'yt's'koyi ukrayins'koyi molodezhi [Sincere Letter to the Galician Ukrainian Youth] / Ivan Franko // Zibrannia tvoriv u 50 t. [Collected Works in 50 Volumes]. – T. 45. – K. : Nauk. dumka, 1986. – S. 401–409.
8. Franko I. Moisei [Moses] / Ivan Franko // Zibrannia tvoriv u 50 t. [Collected Works in 50 Volumes]. – T. 45. – K. : Nauk. dumka, 1976. – S. 201–264.
9. Franko I. Perekhresni stezhky [Cross Paths] / Ivan Franko // Zibrannia tvoriv u 50 t. [Collected Works in 50 Volumes]. – T. 20. – K. : Nauk. dumka, 1979. – S. 173–463.
10. Franko I. Z Novym rokom (1897) [Congratulations with the New Year (1897)] / Ivan Franko // Zibrannia tvoriv u 50 t. [Collected Works in 50 Volumes]. – T. 48. – K. : Nauk. dumka, 1986. – S. 528–529.
11. Franko I. Deshcho pro samoho sebe [Something about Myself] / Ivan Franko // Franko I. Vybrani tvory [Selected Works] : V 3–kh t. – T. 3: Literaturoznavstvo, publitsystyka. 2-e vyd., dop. / Red. kolehiya Skotnyy V. ta in.; upor. Shalata M. – Drohobych : Kolo, 2005. – S. 27–31.
12. Franko I. Na stari temy [In the Old Themes] / Ivan Franko // Franko I. Vybrani tvory [Selected Works] : V 3–kh t. – T. 1: Poezii, poemy. 2-e vyd., dop. / Red. kolehiya Skotnyy V. ta in.; upor. Shalata M. – Drohobych : Kolo, 2005. – S. 387–397.
13. Zhulyns'kyi M. "My musymo navchytysia chuty sebe ukraiyntsiamy..." [We Must Learn to Perceive Ourselves Ukrainians] / Mykola Zhulyns'kyi // Den' [Day]. – 30 travnia 2016. – 21 s.

Козловец Н. А. Иван Франко как духовно-интеллектуальный создатель украинской нации.

В статье исследовано роль и значение личности Ивана Франко в этнонациональном пространстве бытия украинского народа, в отстаивании государственной независимости и духовности, в утверждении национальной идеи. Обосновано, что своим творчеством и деятельностью И. Франко обосновывает и практически реализует концептуальные начала культурного национализма. Раскрывает диалектику национального и общечеловеческого в историческом развитии, очерчивает роль и перспективы феномена нации. Проанализировано понимание поэтом проблемы единства украинской нации и нациесозидательную функцию интеллигенции, ее исторического призвания.

Ключевые слова: Иван Франко, украинская нация, культурный национализм, национальная идея, духовность, народ, возрождение, нациестроительство, государственное строительство.

Kozlovets M. A. Ivan Franko as a Spiritual and Intellectual Creator of the Ukrainian Nation.

The article studies the role and importance of the figure of Ivan Franko in the ethnonational spiritual space of the Ukrainian people, in the process of defending of the state independence and spiritualit, in establishing of the national idea. With his scientific, literary, social, publishing and educational activities Ivan Franko grounds and practically implements conceptual basis of cultural nationalism. Thew thinker considers the creation of Ukrainian society as a cultural body and the development of ethnic collective integrity as an integration process aimed at developing a particular value system that would be perceived and learned not only by ethnic Ukrainian, but all ethnic groups residing in Ukrainian territory. Recognizing the Ukrainian people as the subject of historical action, and understanding the historical fate of Ukraine, Franko advocates the destruction of social and national oppression proclaims basic values, which should guid the development of the Ukrainian nation. According to Ivan Franko the supertask of the process of cultural solidarity community formation is to develop the conscious orientation of each of its members to personal political responsibility for the future of dismembered empires native people, the right of a nation to be the masters of their land, in their national home - their own country, the independence of Ukraine in terms of free nations. It analyzes the problems of the unity of the Ukrainian nation and the creation of nation function of intellectuals, its historical vocation. It gives arguments that Ivan Franko as an active spokesperson of cultural nationalism wanted to mobilize and unite the new creative forces, especially youth, national elite, intellectuals in order to create integrity and unity of the Ukrainian people. It is proved that Ivan Franko's work gave the Ukrainian people understanding of their destiny, needs and objectives in the context of human history and the human conquest of the mind and the spirit, world development.

Key words: Ivan Franko, Ukrainian nation, cultural nationalism, national idea, spirituality, people, renaissance, nation-building, state-building.